

Statuut voor de openbare bibliotheek

Het statuut voor de openbare bibliotheek is op 13 december 1990 vastgesteld in de ledenvergadering van het Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum.¹

Preambule

Openbare bibliotheken zijn in de maatschappij niet weg te denken voorzieningen. Ze zijn te vinden in stad, wijk en dorp en behoren tot die voorzieningen die iedere burger kent en die als vanzelfsprekend voor ieder bereikbaar dienen te zijn. Zij completeren het beeld van onze samenleving vooral nu informatie en communicatie steeds meer een centrale rol spelen in het dagelijks leven van mensen. Bij de bepaling van hun ideële doelstelling stellen de openbare bibliotheken de individuele mens centraal en laten zich leiden door de idealen van gelijkheid, vrijheid en universele vorming. Door de vruchten van kennis en cultuur ter beschikking te stellen van iedereen dragen zij bij aan het democratisch functioneren van de samenleving en staan zij mensen ter zijde in alle fasen van hun leven. Aldus vormen openbare bibliotheken een spiegel van de menselijke mogelijkheden. Ondanks hun vanzelfsprekende aanwezigheid in de Nederlandse samenleving vinden de instellingen die het openbare bibliotheekwerk behartigen, het moment gekomen die ideële principes en maatschappelijke verankering in een statuut voor het openbare bibliotheekwerk duidelijk te omschrijven. Dit is altijd zinvol maar des te meer nu de maatschappelijke ontwikkelingen van het laatste decennium hun neerslag hebben gevonden in een andere visie op de rol van de overheid, waar het gaat om de centrale, de maatschappij sturende rol van die overheid. Sectoren van overheidsbeleid zijn afgeslankt, wetgeving is vervallen of teruggebracht tot een minimum. Activiteiten worden meer beheerst door economisch denken dan door ideële principes. Dit geldt ook voor het overheidsbeleid op het terrein van de openbare bibliotheken. De eigen verantwoordelijkheid van de openbare bibliotheken noodzaakt hen over te gaan tot zelfregulering. Juist omdat zij de verantwoordelijkheid, voor wat zij toch zonder overdrijving een pijler van onze democratische rechtsorde menen te mogen noemen, zo goed mogelijk willen dragen, willen zij ten overstaan van de samenleving poneren, wat naar hun beroepsopvatting de essentie van hun werk is. Zij willen daarbij duidelijk maken wat zij als maatschappelijke voorziening aan de samenleving kunnen en moeten bieden, en welke essentiële bestaansvoorwaarden daarbij dienen te zijn vervuld, willen zij hun taken waar kunnen maken. De neerslag van dit alles is te vinden in het navolgende bibliotheekstatuut dat enerzijds is bedoeld als een document met een lange geldigheidsduur. Het bevat datgene waarover bij de openbare bibliotheken een 'gerijpte' consensus bestaat en sluit aan bij de geformuleerde internationale principes van het openbare bibliotheekwerk, zoals het Unesco Public Library Manifesto. Anderzijds heeft het toch ook enkele trekken van een momentopname. Het is namelijk geschreven tegen de achtergrond van verdwijning van wetgeving en centrale regelgeving op het gebied van het openbare bibliotheekwerk. Dit heeft de gedachte zelf een bibliotheekstatuut vast te stellen bevorderd, maar betekent niet dat bibliotheekwetgeving ooit op adequate wijze door een bibliotheekstatuut te vervangen zou zijn. Het streven blijft gericht op goede wetgeving. Alleen wetgeving kan voor de identiteit, de democratische functie en de kwaliteit van de openbare bibliotheken een afdoende bescherming bieden.

De openbare bibliotheken, landelijk verenigd in het Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum, hebben in vergadering bijeen op 13 december 1990 unaniem besloten het volgende statuut als grondslag voor hun handelen te kiezen en in de maatschappij uit te dragen.

¹ Actuele informatie is in een aantal voetnoten opgenomen. Stand per 1 april 1999.

Artikel 1

De openbare bibliotheek houdt in essentie het volgende in: onderling samenhangende activiteiten, gericht op het vrij toegankelijk maken van informatie.

Met het oog hierop omvat de openbare bibliotheek een aantal kernfuncties en voldoet zij aan een aantal kernvereisten.

Kernfuncties zijn:

- 1 Het opbouwen en ontsluiten van voor ieder bestemde collecties geschriften, audiovisuele materialen en digitale informatiebestanden die actueel, pluriform en representatief voor het veld van kennis en cultuur zijn.
- 2 Het aan ieder bieden van inlichtingen over deze collecties en het ter raadpleging voor ieder beschikbaar houden van deze collecties.
- 3 Het ter lening aan ieder aanbieden van materialen uit deze collecties.
- 4 Het verwijzen naar andere bibliotheekinstellingen indien informatie niet uit eigen collectie verstrekt kan worden.
- 5 Het verschaffen van inlichtingen aan ieder op breder gebied dan de collectie.
- 6 Het aan ieder toegang bieden tot openbare gegevensbestanden.

Kernvereisten bij het uitoefenen van deze functies zijn:

- 1 Een optimale bereikbaarheid door spreiding van vestigingen en het inrichten van mobiele voorzieningen, zodat de voorziening zo dicht mogelijk bij de gebruikers wordt geboden, alsmede:
- 2 Actieve, gebruikersgerichte opstelling, die de waarde van haar dienstverlening duidelijk maakt, die oog heeft voor de behoeften en interesses van mensen en in haar dienstverlening tevens rekening houdt met nieuwe ontwikkelingen in de maatschappij.

Artikel 2

De openbare bibliotheek vervult een belangrijke rol en draagt een grote professionele verantwoordelijkheid ten aanzien van de verwerkelijking van de in het internationale recht en de Nederlandse Grondwet erkende rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, waaronder de vrijheid van meningsuiting, het recht op deelneming aan het culturele leven, de vrijheid inlichtingen en denkbeelden te vergaren, te ontvangen en door te geven, de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, en het recht op eerbiediging van de privacy van de burger. Dit houdt in, dat de openbare bibliotheek alle voortbrengselen van kennis en cultuur zonder uitzondering ter beschikking stelt en op een zodanige wijze, dat daarbij privacy van de gebruiker van de openbare bibliotheek wordt geëerbiedigd. Ten aanzien van deze privacy-bescherming zal de openbare bibliotheek in haar rol van registreerder van persoonlijke (uitleen)gegevens aan de gebruiker van de bibliotheek de maximale bescherming bieden, die binnen de grenzen van het recht mogelijk is.

Artikel 3

De openbare bibliotheek maakt aanspraak op een wettelijke waarborg voor het deugdelijk uitvoeren van haar opdracht.

Artikel 4

De openbare bibliotheek biedt haar diensten aan ieder bij voorkeur en zoveel mogelijk kosteloos aan, in elk geval tegen tarieven die geen drempel opwerpen voor het gebruik. Voor het gebruik van de openbare bibliotheek wordt van jeugdigen geen bijdrage in de kosten gevraagd.

Artikel 5

De openbare bibliotheek verricht haar opdracht volgens de beginselen van openheid en openbaarheid.

Zij legt verantwoording af aan externe financiers, van wie verwacht wordt dat zij de professionele verantwoordelijkheid van de openbare bibliotheken respecteren met name bij het stellen van financieringsvoorwaarden ten aanzien van het wezen, de identiteit van haar dienstverlening. De opdracht van de openbare bibliotheek verdraagt zich niet met enige inmenging daarin van buitenaf door overheid, bedrijfsleven of (groepen) burgers.

Artikel 6

De opdracht van de openbare bibliotheek met betrekking tot verspreiding van kennis en cultuur betekent, dat mensen zelf bepalen voor welk(e) doel(einden), bijvoorbeeld informatie, educatie, cultuur, recreatie, zij van de dienstverlening van de openbare bibliotheek gebruik wensen te maken.

Artikel 7

Van essentieel belang is onderlinge samenwerking tussen de openbare bibliotheken, omdat alleen dan de opdracht van de openbare bibliotheek als maatschappelijke voorziening in totaliteit kan worden waargemaakt. Deze onderlinge samenwerking komt onder meer tot uiting in het in stand houden van een netwerk van voorzieningen en interbibliothecair leenverkeer. Hierop voortbouwend wil de openbare bibliotheek samenwerking tot stand brengen met alle andere typen van bibliotheek-, informatie- en documentatie-instelling onder erkenning van elkaars doelstelling en in het belang van elkaars (potentiële) gebruikers.

Artikel 8

De openbare bibliotheek is er voor volwassenen en jeugdigen. Zij heeft in het bijzonder de taak de jeugd in de gelegenheid te stellen en te stimuleren via de openbare bibliotheek met kennis en cultuur in contact te komen.

Artikel 9

De openbare bibliotheek heeft in het bijzonder de taak studerende en lerende van alle leeftijden te voorzien in hun behoefte aan materialen en informatie in aanvulling op de diensten van het onderwijs en andere educatieve instellingen.

Artikel 10

De openbare bibliotheek heeft in het bijzonder de taak haar toegankelijkheid voor ouderen, gehandicapten, zieken en andere (doel)groepen te optimaliseren door aanbieder van speciale materialen, door adequate voorzieningen in haar eigen huisvesting en inrichting, en door dienstverlening aan huis, in ziekenhuis, ouderencentrum en andere instellingen.

Artikel 11

De openbare bibliotheek heeft in het bijzonder de taak materialen in alle talen die in de Nederlandse samenleving gangbaar zijn, aan te bieden.

Artikel 12

De openbare bibliotheek onderhoudt contacten met die maatschappelijke instellingen waarvan opdracht en taken raakvlakken vertonen met de eigen opdracht en taken en probeert, waar nodig, tot onderlinge samenwerking en afstemming te komen.

Artikel 13

De openbare bibliotheek stelt zich als afspiegeling van haar verschillende functies ter bevordering van het vrije verkeer van informatie ook zelf in haar dagelijkse verschijningsvorm als bedrijf bij uitstek communicatief en gebruikersgericht op. Zij geeft duidelijk aan welke de rechten en plichten van gebruikers zijn en voorziet in een gewaarborgde behandeling van klachten.

Artikel 14

De openbare bibliotheek maakt er aanspraak op en dient te kunnen beschikken over voldoende, geschikt en voor de werkzaamheden adequaat opgeleid personeel.

Artikel 15

De openbare bibliotheek beziet haar opdrachten met betrekking tot verspreiding van kennis en cultuur ook in internationaal perspectief door contacten te onderhouden met en deel te nemen in internationale (bibliotheek)organisaties.

Toelichting bij het Statuut voor de openbare bibliotheek

Met het vaststellen van een statuut voor het openbare bibliotheekwerk, geven de openbare bibliotheken aan, waar zij voor willen staan. Enerzijds verantwoordt zij zich naar samenleving en overheid door hun principes aan te geven; anderzijds maken zij zich samen sterk om hun doelstelling te realiseren, volgens de neergelegde voorwaarden.

Zoals in de preambule wordt aangegeven gaat het om een statuut van instellingen. De openbare bibliotheken geven als democratische instellingen voor educatie, cultuur en informatie aan wat maatschappelijk van hen verwacht mag worden. Het statuut vormt daarmee het kader voor de sector openbare bibliotheken.

Denkbaar is dat ook vanuit de beroepsgroep bibliothecaris wordt aangegeven hoe het vak zal worden uitgeoefend. In dat geval gaat het om een professiestatuut, een beroepscode voor bibliothecarissen die geldt ten opzichte van de instelling en de gebruikers. Zo'n statuut - dat nog niet tot stand gekomen is - behoeft zich niet noodzakelijkerwijs tot de bibliothecarissen in het openbare bibliotheekwerk te beperken.²

Artikel 1

De kern van de activiteiten die de openbare bibliotheek ontplooit is gericht op het vrij toegankelijk maken van informatie. Zij bevindt zich te midden van andere voorzieningen die zich bezighouden met het vrije verkeer van informatie, zoals kranten, radio, televisie, uitgeverijen, boekhandels, muziekwinkels. De openbare bibliotheken hebben een geheel eigen positie door hun aanbod, ontsluiting en werkwijze ten aanzien van informatie, ontsluiting en deskundige begeleiding, hun spreiding en onderlinge samenhang en algemene toegankelijkheid. Dit laatste wijst op de vrije toegang tot de bibliotheek en op het openbare (publieke) karakter van de collectie van de bibliotheken. De kernfuncties richten zich op een aantal activiteiten dat in meerdere of mindere mate in elke bibliotheek wordt uitgevoerd.

1 Collecties

Allereerst gaat het om het opbouwen, beheren, saneren van collecties geschriften, audiovisuele materialen en digitale informatiebestanden. Van oudsher heeft het boek centraal gestaan in de bibliotheken. Zij ontleen er zelfs hun naam aan. Openbare bibliotheken vatten de term 'informatie' op als een verzamelwoord voor alle in woord, beeld of geluid vastgelegde uitingen. Zo behoren tot de collecties van de openbare bibliotheken niet alleen boeken, brochures, folders, kranten, tijdschriften, toneelstukken, bladmuziek, maar ook video's, compact discs, geluidscassettes, diaseries en dergelijke. De reden hiervoor is niet zozeer een zo compleet mogelijk beeld te bieden van de vormen waarin informatie verschijnt, als wel om ook met de juiste vormen van 'informatiedragers' tegemoet te komen aan de behoefte van gebruikers. De een neemt nu eenmaal gemakkelijker informatie op via schriftelijke tekst dan de ander die dit liever via beeld doet. De collecties moeten bestemd zijn voor een ieder. Dat wijst op het algemene karakter van de openbare bibliotheek als voorziening van de gehele bevolking van het werkgebied, hetgeen moet zijn weerspiegeld in de collecties.

De aandacht voor de specifieke hindernissen bij mensen om informatie te vinden en te gebruiken, leidt ertoe dat openbare bibliotheken activiteiten ontwikkelen om de kansen van mensen die maatschappelijk in een kwetsbare positie verkeren vanwege hun sociale, culturele, economische situatie, fysieke of psychische conditie, te vergroten. Het vormen en beheren van collecties vraagt om een grote mate van professionaliteit.

De bibliothecaris bemiddelt tussen een overstelpende hoeveelheid informatie en voortdurend wisselende behoeften. Hij moet zowel letten op wat permanente waarde heeft als wat van actuele interesse is.

De openbare bibliotheken bieden een algemeen, niet gespecialiseerd aanbod, gebaseerd op de kenmerken: actueel, pluriform en representatief voor het veld van kennis en cultuur. Actueel wil zeggen dat de samenstelling van de collectie zich in de eerste plaats richt op het huidige, actuele aanbod aan informatie. Het betreft echter niet alleen het nieuwste, meest recent verschenen materiaal, maar het gaat er ook om actuele onderwerpen te ondersteunen met geschikt materiaal. Zo worden ook de wortels van de actualiteit zichtbaar. Pluriform betekent dat de collectie een scala aan uitingen, meningen, opvattingen over alle zaken op het terrein van kennis en cultuur omvat. Een onderwerp wordt dus altijd van verschillende kanten belicht. Die eis van veelzijdige samenstelling is

² De Nederlandse Vereniging van Bibliothecarissen (NVB) heeft naar aanleiding hiervan een Professioneel Statuut voor bibliothecarissen in openbare bibliotheken geformuleerd (mei 1993).

ook fundamenteel voor democratische meningsvorming. Representatief geeft aan dat de collectie een afspiegeling is van wat er leeft op het terrein van kennis en cultuur.

Het is hier op zijn plaats erop te wijzen dat de openbare bibliotheken uitgaan van een ruim cultuur begrip: 'alles, wat zowel in het verleden als recent door mensen is voortgebracht'. Zij erkennen dat er in een samenleving geen sprake is van één bepaalde cultuur, maar van verschillende culturen.

Vooringenomenheid voor of tegen bepaalde vormen van cultuur is voor de collectievorming uit den boze.

Naast deze kenmerken hanteren de openbare bibliotheken criteria van technische kwaliteit en bruikbaarheid (bijvoorbeeld geen losse foto's, geen hoog wetenschappelijke werken, geen kiosklektuur).

2 Inlichtingen en raadplegen

Door de vrije toegankelijkheid kan ieder de bibliotheekinstelling binnenwandelen en de daar opgestelde materialen bekijken, doorbladeren, lezen, kortom raadplegen. De raadpleegfunctie is van belang om bijvoorbeeld officiële stukken, die ter inzage zijn gelegd, te raadplegen en om oud of historisch materiaal te bekijken, om naslagwerken en documentatie te benutten, maar ook om een veelheid aan kranten en tijdschriften te lezen.

Vrije toegang wil in dit geval ook expliciet zeggen: volledig kosteloos. Tot het raadplegen behoort ook het bekijken van catalogi van materialen die elders beschikbaar zijn.

Bibliotheken verschaffen uiteraard informatie over de aanwezige collecties. Het gaat hier om nadere inlichtingen over onderwerpen, geschikte titels, achtergrondinformatie en documentatie. In alle opzichten tracht het personeel de gebruikers te helpen bij het vinden van de juiste informatie.

Het kan mensen op verzoek adviseren, maar zal nimmer een keuze maken. Die is voorbehouden aan de gebruiker.

3 Uitlenen

Het uitlenen is een functie die voor zich spreekt en het meest verspreid is, tot aan ziekenhuizen, ouderencentra, peuterspeelzalen, gevangenissen en inrichtingen toe. Het belang ervan is dat gebruikers in hun eigen tijd en omgeving informatie tot zich kunnen nemen op de wijze zoals zij dit wensen.

4 Verwijzen

Openbare bibliotheken vormen met elkaar een samenhangend stelsel van voorzieningen (zie artikel 7). Zij hebben onderling afspraken over informatieverzorging, collectievorming en beschikbaarstelling. Door deze samenwerking in een netwerk kan de gebruiker een maximaal aanbod worden gedaan.

Met gebruikmaking van collectieve catalogi en andere hulpmiddelen kunnen gebruikers gewezen worden op materiaal dat elders beschikbaar is en kan worden aangevraagd: interbibliothecair leenverkeer. Dit verkeer geldt zowel tussen openbare bibliotheken onderling als tussen openbare en andersoortige bibliotheken, bijvoorbeeld wetenschappelijke.

Openbare bibliotheken bieden dus naast hun eigen collecties tevens algemene toegang tot wetenschappelijk en gespecialiseerd materiaal. Onderlinge samenwerking is er ook op het gebied van het inlichtingenwerk. Bibliotheken kunnen gespecialiseerde diensten en bijvoorbeeld de Bibliofoon benutten.

5 Algemene inlichtingen

De openbare bibliotheken treden op als vraagbaak voor allerhande zaken, waarvan mensen niet weten waar zij daarvoor terecht kunnen of hoe zij ermee moeten omgaan. Het betreft praktische informatie, die kan helpen bij het oplossen van dagelijkse problemen of mensen kan helpen deel te nemen aan het democratisch functioneren van de samenleving. De openbare bibliotheek is de algemene toegangspoort. Zij zal bij deze functie veel gebruik maken van contacten met andere instellingen (zie ook artikel 14).

6 Toegang tot openbare gegevensbestanden

De openbare bibliotheek wil toegang bieden tot informatie. Introductie van nieuwe media, nieuwe technologie vraagt inpassing in de dienstverlening. Het aanbieden van dergelijke gegevensbestanden

geschiedt volgens dezelfde selectieprincipes als bij collectievorming van andere media. In dit geval is er echter geen sprake van collecties, maar van informatie die langs elektronische weg wordt aangeboden en waartoe de bibliotheek langs elektronische weg toegang verschaft. Het kan gaan om allerlei soorten bestanden die algemeen beschikbaar zijn: met bibliografische informatie, maatschappelijke informatie, cursusinformatie etc.

Hiermee samenhangend zal de bibliotheek zich ervoor inspannen dat digitale informatie evenzeer toegankelijk zal zijn voor ieder, en dat nieuwe vormen van ongelijkheid (bijvoorbeeld computeranalfabetisme) worden bestreden.

Er zijn middelen om de doelstelling van de openbare bibliotheek te realiseren. Een ervan is: spreiding. Als algemene instelling behoort een openbare bibliotheek altijd dicht in de buurt van mensen te zijn. Vrije toegang op kilometers afstand is een wassen neus. Democratie begint dicht bij huis. Een openbare bibliotheek in elke gemeenschap van enige omvang is noodzakelijk om mensen daadwerkelijk gelijke kansen te bieden. Waar nodig kunnen mobiele voorzieningen worden ingezet, die echter niet een volledig pakket van dienstverlening in optima forma kunnen bieden. Door de spreiding wordt duidelijk dat de openbare bibliotheek een maatschappelijke voorziening is die zich plaatselijk manifesteert. De spreiding is een zaak van bibliotheken gezamenlijk. Binnen een gemeenschap dient elke bibliotheek eveneens voor adequate spreiding van filialen en vestigingen te zorgen, rekening houdend met bevolking en doelgroepen.

Ten tweede is het nodig dat de openbare bibliotheek kwaliteit biedt door professionaliteit en aandacht voor wat onder mensen leeft en waaraan zij behoefte hebben. De openbare bibliotheek houdt maatschappelijk steeds de vinger aan de pols om adequaat op nieuwe ontwikkelingen te kunnen inspelen. Vrije toegang bieden wordt door de openbare bibliotheken opgevat als een middel om het aanbod actief te presenteren. Dit vertaalt zich in een open gebouw met uitnodigende inrichting; een sfeer die stimuleert tot gebruik van de diensten en behulpzaam en deskundig personeel.

Gebruikersgericht wil zeggen dat de materialen en diensten er zijn ter wille van gebruikers en geen doel op zich vormen. Zij moeten ook aansluiten bij de belevingswereld en behoeften van de mensen in de betreffende buurt of gemeenschap.

Met deze kernfuncties en vereisten is aangegeven dat zij inherent zijn aan het realiseren van de openbare bibliotheek. Door het hanteren van dezelfde uitgangspunten en werkwijzen (die plaatselijk nader worden ingevuld en toegespitst) is het mogelijk voor iedereen, ongeacht leeftijd, ras, geslacht, afkomst en dergelijke gelijke toegang tot informatie, kennis en cultuur in brede zin te krijgen.

Artikel 2

Het is belangrijk vast te leggen dat de ideële grondslagen waarop de huidige openbare bibliotheek is gebaseerd al een lange geschiedenis kennen en ook internationaal als universele beginselen worden erkend. De ideeën van de Verlichting van gelijkheid, vrijheid, de betekenis van kennis en cultuur voor allen hebben hun neerslag gevonden in het internationale recht en de grondwet. Het gaat hierbij om onder andere:

- de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging (artikel 18, Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, artikel 9, De Europese Conventie ter bescherming van de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden, artikel 6, Grondwet);
- de vrijheid van informatie en expressie (artikel 19, Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, artikel 10, De Europese Conventie ter bescherming van de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden, artikel 7, Grondwet);
- het recht op deelname aan het culturele leven (artikel 15, Internationaal Verdrag inzake Economische Sociale en Culturele Rechten, artikel 22, Grondwet);
- het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer (artikel 17, Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, artikel 8, De Europese Conventie ter bescherming van de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden, artikel 10, Grondwet).

Ook de ontstaansgeschiedenis van de Nederlandse openbare bibliotheken toont aan dat ideeën een levendige rol spelen in het formuleren van de betekenis van de openbare bibliotheek. Door verschillende betrokkenen werden genoemd: een openbare bibliotheek voor allen, de overheidszorg voor opvoeding en educatie, een openbare bibliotheek voor zelfstudie, de macht en spreiding van kennis, ontwikkeling en cultuur, de maatschappelijke zorg, de openbare leeszaal tot heil van allen (P. Schneiders, 'Lezen voor iedereen', NBLC 1990).

In moderne bewoordingen gaat het om de openbare bibliotheek als instrument voor lezen (leesbevordering), als centrum voor publieke informatieverzorging met nieuwe media naast het boek.

Alles bedoeld om mensen toegang te bieden tot weten, tot deelname aan het sociale en culturele leven, tot weerbaarheid en kritisch vermogen (J. Nuiver, 'De Public Library Idea: de bestendigheid van een ideaal in tijden van voor en tegenspoed' (In: Ter informatie..., NBLC 1989)). De rol van de openbare bibliotheek spitst zich toe op de verwerkelijking van de grondwettelijke rechten met betrekking tot het vrije verkeer van informatie. Het gaat zowel om de verspreiding van informatie (vrijheid van meningsuiting) als het genieten daarvan (deelnemen aan het sociale en culturele leven, het recht op het kennis nemen en op waarde schatten van alle informatie).

Door de nadruk op het gelijkheidsbeginsel draagt de bibliotheek bij aan de emancipatie van tal van (minderheids)groepen. Door een pluriform aanbod en aandacht voor de specifieke behoeften van deze gebruikersgroepen worden ook reële mogelijkheden voor culturele educatie en cultuurparticipatie geschapen. Ook hier gaat het weer om een breed cultuurbegrip, waarbij zowel aspecten van de industriële cultuur, de kunstzinnige/professionele cultuur als de 'volkscultuur' aan bod komen. De bibliotheken zijn ook werkzaam als het gaat om mogelijke nieuwe vormen van ongelijkheid, die ontstaan als gevolg van veranderingen in informatieaanbod en technologie. Ook hier geven zij prioriteit aan de meer kwetsbare groepen.

De openbare bibliotheken stimuleren door aanbod en activiteiten de mogelijkheden van mensen om hun leesvaardigheid en literaire vorming te verbeteren, om kwaliteitsbesef verder te ontwikkelen. Van belang is ook te onderkennen dat lezen niet alleen een persoonlijk belang is (verwerven van inzichten, en informatie, mede als investering voor de toekomst), maar ook wezenlijk belangrijk is voor het maatschappelijk verkeer, educatief peil en tijdsbesteding van de bevolking met effecten die pas op langere termijn zichtbaar worden. De bibliotheek draagt bij aan de fundering en integratie van de samenleving.

Het recht op eerbiediging van de privacy hangt nauw samen met het recht op het vrij ontvangen van denkbeelden, meningen enzovoorts. Het betekent dat iemand er niet op mag worden aangesproken dat hij bepaalde informatie raadpleegt, bepaalde boeken leest en dergelijke. Het bibliotheekpersoneel heeft hierover een zwijgplicht. Dat is ook van groot belang bij het vragen naar gevoelige informatie over bijvoorbeeld echtscheiding, ernstige ziekten.

Door registratie van gebruikers en leenhandelingen, beschikt de bibliotheek over privacygevoelige gegevens. De gegevens worden slechts voor de duur van het uitlenen gekoppeld. Inherent aan de openbare bibliotheekfunctie is ook dat dergelijke gegevens maximaal worden beschermd, dus nimmer ter beschikking worden gesteld. Ook niet ten behoeve van politie en derden behalve als dat wettelijk verplicht is. De bibliotheken handelen verder volgens de aanwijzingen van de Wet op de Persoonsregistraties (1989).³

De openbare bibliotheken stellen zich ten doel 'alle' voortbrengselen van kennis en cultuur zonder uitzondering ter beschikking te stellen. Hiermee is het volgende bedoeld:

Een openbare bibliotheek kan in haar eentje nooit een compleet aanbod leveren, gezamenlijk kunnen openbare bibliotheken dat al beter. Daartoe zijn er afspraken ten aanzien van de collectievorming. In het algemeen reikt het algemeen aanbod van de openbare bibliotheken niet verder dan het beginnende h.b.o.-niveau met uitschieters voor enkele speciaal daartoe aangewezen bibliotheken (WSF).

Via de openbare bibliotheken komt dank zij het interbibliothecair leenverkeer ook het materiaal van wetenschappelijke en andere bibliotheken binnen het bereik van de burger (niet alle materiaal wordt echter uitgeleend, soms is het wel raadpleegbaar). Ook internationaal wordt via het programma van Universele Verkrijgbaarheid van Publicaties gewerkt aan de grootst mogelijke toegankelijkheid. Openbare bibliotheken vinden dat (bepaalde) informatie uit principe niet voorbehouden mag worden aan een bepaalde groep van burgers. In die zin wil zij geen enkele informatie-uiting uitsluiten, behalve die waarvan verspreiding ondubbelzinnig in strijd met de wet is. Dat wil zeggen dat het onwettige karakter van de uiting c.q. de verspreiding daarvan door rechterlijke uitspraak is vastgesteld, (bijvoorbeeld qua inhoud: pornografie, opruiend tot misdrijven; qua intellectuele eigendom: piratendrukken, illegale kopieën). De bibliotheken wijzen zelfcensuur, anticiperend op mogelijke rechterlijke uitspraken en dergelijke, af.

Artikel 3

Was in het vorige artikel sprake van een eigen verantwoordelijkheid die de openbare bibliotheken met betrekking tot de grondrechten rond het vrije verkeer van informatie op zich nemen, in dit artikel staat de verantwoordelijkheid van de overheid centraal. Sinds jaar en dag is voor een openbare bibliotheek

³ Deze Wet krijgt mogelijk een vervolg in de Wet Bescherming Persoonsgegevens.

haar financiering uit openbare middelen kenmerkend. De overheid geeft daarmee blijk het functioneren van de democratie mede te willen waarborgen door het bestaan van openbare bibliotheken. Een wettelijke regeling moet ten minste het immateriële aspect van algemeen maatschappelijke erkenning en bescherming van de openbare bibliotheek als maatschappelijk instituut bevatten. Ze moet het wezen van de openbare bibliotheek vast leggen. Daarnaast is een financieringsregeling nodig om zorgvuldige uitvoering van taken mogelijk te maken. De overheid kan daarnaast, maar niet in plaats daarvan, de openbare bibliotheken betrekken bij uitvoering van specifiek beleid. De overheidszorg voor de openbare bibliotheek vindt mede zijn grondslag in de opdrachten die Grondwet (artikel 22) en internationaal recht (artikel 15 Ecosoculverdrag) de overheid geven ten aanzien van de culturele ontplooiing en de culturele deelname van burgers. De verhouding tussen een wettelijke regeling door de overheid en een door de openbare bibliotheken opgesteld statuut is reeds verwoord in de preambule. De deugdelijke uitvoering heeft betrekking op de kwaliteit van dienstverlening, personeel, gebouw en inrichting, collecties en financiën. In een wettelijke regeling is een kwalitatieve omschrijving op zijn plaats. Dit is niet in het minst belangrijk om burgers te verzekeren dat zij op dezelfde dienstverlening recht hebben.

Artikel 4

Vanuit de doelstelling van de bibliotheek algemeen toegankelijk en bestemd voor iedereen te zijn, is het logisch dat drempels - in welke vorm dan ook - zoveel mogelijk vermeden moeten worden. Financiering van de openbare bibliotheken uit openbare middelen maakt deze tot collectieve voorzieningen. Zonder overheidsfinanciering is kosteloze noch laagdrempelige dienstverlening mogelijk.

Het Unesco-Manifest voor de openbare bibliotheken bevat de bepaling dat de dienstverlening in haar algemeenheid kosteloos moet zijn. In Nederland is hiervan afgeweken. Onder vigeur van de Wet op het openbare bibliotheekwerk was er enerzijds een verplichting tot contributieheffing aan volwassenen, anderzijds een verplichting tot contributievrijdom voor de jeugd. De Welzijnswet laat de contributiebepaling grotendeels vrij. Voor het doorbreken van de contributievrijdom voor de jeugd is een beslissing van het gemeente- of provinciebestuur nodig.⁴

De openbare bibliotheken menen dat zij primair verantwoordelijk zijn voor de toegankelijkheid van de dienstverlening en het beleid dienaangaande. Principieel willen zij geen drempels opwerpen voor het gebruik. Dit wordt in elk geval bevorderd door de toegang tot de bibliotheekvestiging en de collecties voor raadpleging en het vragen van inlichtingen en informatie vrij aan te bieden. Drempel-effecten zijn moeilijk te meten en vergen langdurig onderzoek.

De openbare bibliotheek en subsidiërende overheid hebben gezamenlijke verantwoordelijkheid bij het signaleren van negatieve tendensen in het gebruik en het ontwikkelen van positieve maatregelen om drempels te slechten. Voor de jeugd willen de openbare bibliotheken vasthouden aan het beginsel van contributievrijdom.

Gegeven de grote betekenis van lezen, kennisvergaring en vorming die in vrijheid via de openbare bibliotheek wordt gerealiseerd achten de openbare bibliotheken elke financiële drempel er een te veel, zeker als tegelijkertijd prioriteit wordt gegeven aan leesbevorderingsactiviteiten. De effecten van contributievrijdom voor de jeugd sinds 1975 zijn bekend.

De exacte leeftijdsgrens zal met een open oog voor de ontwikkelingen in de maatschappelijke positie van jeugdigen mogelijk moeten worden bijgesteld. Vooralsnog wordt aangeraden deze grens op achttien jaar te houden.

Het gegeven dat voor jeugd noch volwassenen een eenduidig (nul)tarief is vastgesteld en daarmee de contributies aanmerkelijk (kunnen) verschillen betekent in feite rechtsongelijkheid als het gaat om toegang tot informatie.

Artikel 5

De openbare bibliotheek heeft een bijzondere relatie met haar financiers, met name de overheid. Zij is namelijk grotendeels van overheidsfinanciering afhankelijk, doch haar maatschappelijke opdracht is, mensen in alle vrijheid toegang te bieden tot informatie, teneinde mogelijk te maken dat zij zich een mening vormen en als onafhankelijke burgers deel nemen aan het democratisch proces. Er moet dus een evenwicht gevonden worden tussen financiering en beleidsbepaling en -verantwoording.

⁴ De Welzijnswet is vervangen door de Wet op het Specifiek Cultuurbeleid (1994) als regiem voor de openbare bibliotheken. Deze wet geeft op dit punt geen verandering: artikel 11a van Hoofdstuk IV A.

Ongeacht de bestuursvorm zal een openbare bibliotheek haar opdracht in openheid en openbaarheid verrichten. Openheid wil zeggen dat het bestuur democratisch tot stand komt en functioneert. In veel gevallen wordt rekening gehouden met de bevolkingssamenstelling, plaatselijke, maatschappelijke organisaties en wordt gestreefd naar representativiteit. Het democratisch functioneren wordt verder bevorderd door ontvankelijkheid voor geluiden uit de samenleving en betrokkenheid bij plaatselijke ontwikkelingen. Openbaarheid wil zeggen dat vergaderingen openbaar, voor het publiek, toegankelijk zijn.

Verantwoording leggen de openbare bibliotheken af door informatie te verschaffen aan de bekostigende overheid ter toetsing van beleid, uitvoering en samenwerking.

Het is duidelijk dat de overheid, mede door haar substantiële financiering invloed uitoefent op het bibliotheekbeleid. De grens aan die invloed wordt gevormd door de identiteit van de openbare bibliotheek zelf. Subsidievoorwaarden kunnen niet zover gaan dat bibliotheken gedwongen zouden zijn de doelstelling, het wezen van hun werk, op te geven c.q. te veranderen.

Tot het wezen van het werk behoren en buiten de invloedssfeer van de overheid dienen te blijven:

- 1 Het onderscheid naar de aard van de informatie uiting. De overheid mag geen onderscheid maken en op basis daarvan voorwaarden stellen.
- 2 Censuur met betrekking tot bepaalde uitingen in de collecties. De overheid mag preventief noch achteraf censuur ten aanzien van de collectie uit oefenen.
- 3 Privacy van de gebruiker. De overheid mag het vrijplaatskarakter van de bibliotheek niet aantasten door overheidsaanspraken met betrekking tot aan de privacy rakende gegevens omtrent bibliotheekgebruikers.

Het vrijwaren tegen aantasting van het wezen van de openbare bibliotheek door andere financiers dan de overheid is bijvoorbeeld van toepassing in geval van fundraising, sponsoring en dergelijke. Ook in geval groepen burgers druk zouden uitoefenen op de bibliotheek tot verandering in de collectie, met name boeken enzovoorts te verwijderen, behoudt de openbare bibliotheek haar eigen verantwoordelijkheid. Op haar relatie met gebruikers gaat artikel 13 nader in.

Artikel 6

De openbare bibliotheek biedt gelijke toegang aan iedereen, die om welke reden dan ook beroep doet op haar dienstverlening. Het karakter van de bibliotheek als vrijplaats wordt nog eens onderstreept doordat openbare bibliotheken verklaren niet te kunnen en willen bepalen (en waarderen) wat het gebruik van de bibliotheek, de collecties en dienstverlening voor mensen betekenen. Het is duidelijk dat zij tegemoet komen aan hun behoeften aan bijvoorbeeld informatie, educatie, culturele ontwikkeling, onderzoek, recreatie. Doch welke rol de materialen precies daarin spelen is afhankelijk van de individuele gebruiker.

Het is dus niet zo dat collectieonderdelen gekoppeld kunnen worden aan bepaalde behoeften van gebruikers of functies van de openbare bibliotheken. Alle materiaal en dienstverlening is multifunctioneel. Omdat een dergelijk onderscheid niet te maken is, houdt dit eveneens in, dat aanduidingen als informatie, recreatie evenmin gebruikt kunnen worden bij het stellen van bepaalde financieringsvoorwaarden.

Artikel 7

De samenhang en samenwerking van de openbare bibliotheken is onlosmakelijk verbonden met de kernfuncties en -vereisten zoals genoemd in artikel 1. De voorwaarde van een goede spreiding van openbare bibliotheken en mobiele voorzieningen moet worden aangevuld met de eis van samenhang en samenwerking.

De openbare bibliotheken vormen tezamen een gelaagde voorziening die uitsluitend tezamen de maatschappelijke opdracht kunnen realiseren. Om die reden is er niet alleen voorzien in een afgestemde gelaagde opbouw van collecties en inlichtingenwerk, maar evenzeer in het uitoefenen van provinciale en landelijke steunfuncties die kwalitatieve meerwaarde toevoegen aan het lokale respectievelijk provinciale netwerk.

Hoewel de primaire verantwoordelijkheid thans op gemeentelijk niveau ligt, overschrijdt de taak van de lokale openbare bibliotheek de gemeentelijke grenzen door haar verbondenheid en taakafbakening met de andere bibliotheken in het netwerk. De openbare bibliotheek is een landelijke voorziening die zich plaatselijk manifesteert.

Het tweede deel van het artikel ziet op de samenwerking van openbare bibliotheken met andere instellingen in de bibliotheek-, informatie- en documentatiesector. Ook dit is een gegevenheid; het interbibliothecair leenverkeer berust van oudsher op deze samenhang. Het geheel van samenwerking

is geen doel op zich doch geschiedt in het belang van de gebruikers. Men kan gebruikers naar elkaar verwijzen, via interbibliothecair leenverkeer materiaal beschikbaar stellen etc.

In artikel 30 van de Welzijnswet wordt summier aan deze samenhang gerefereerd met de opdracht aan de onderscheiden overheden, gezamenlijk de samenhang en netwerkvorming te bevorderen.⁵ De samenwerking maakt niet alleen specialisatie en kwaliteit mogelijk, zij waarborgt ook dat de onderscheiden schakels sterk blijven en dat dus aan gebruikers gelijke toegang tot informatie wordt verschaft. Verslechtering van de dienstverlening in één bibliotheek heeft direct repercussies op de dienstverlening door andere bibliotheken. Het omgekeerde, verbetering, evenzeer, maar dan in positieve zin.

Artikelen 8, 9 en 10

Deze artikelen geven een nadere uitwerking van artikel 1, vooral waar het gaat om toegankelijkheid en bestemdheid voor ieder, en de actieve, gebruikersgerichte opstelling van de bibliotheek. De openbare bibliotheek sluit niemand, geen doelgroep uit van haar dienstverlening. Toch houdt zij er rekening mee dat bepaalde groepen bijzondere aandacht verdienen vanwege hun kwetsbare positie in de samenleving. De genoemde categorieën worden eveneens expliciet vermeld in het Unesco-Manifest. De betekenis van de openbare bibliotheek als mogelijkheid om reeds op jonge leeftijd zelf te leren keuzen te maken, te lezen, informatie te beoordelen, kennis op te doen en met verschillende vormen van cultuur in aanraking te komen, behoeft niet meer te worden toegelicht. Ten overvloede kan nog verwezen worden naar de erkende rechten van het kind, waaronder het recht op informatie (artikel 17), door Nederland geratificeerd.

De zorg voor studerende en lerende ziet op de dienstverlening die de openbare bibliotheken aan het educatieve proces in het kader van formeel onderwijs of andere vormen van zelfstudie, educatie en vorming bijdragen. De dienstverlening geschiedt in aanvulling op de voorzieningen van regulier onderwijs en andere educatieve instellingen. De openbare bibliotheek is er dus niet ter vervanging van onderwijsbibliotheken maar zij draagt in eigen verantwoordelijkheid ertoe bij dat mensen aan de juiste materialen en diensten komen.

De openbare bibliotheek maakt het mensen ook mogelijk zelf iets te leren in eigen tempo, achterstanden op te heffen. Die onzichtbare bijdrage aan de zelfeducatie van mensen leveren de bibliotheken sinds jaar en dag. Expliciet uitgebouwd in deze richting zou zij een open leercentrum kunnen worden genoemd.

Daarnaast zijn er nog tal van andere doelgroepen die op de een of andere wijze hindernissen kunnen ondervinden bij de toegang en het gebruik van de bibliotheek. Het kan gaan om mensen met leerachterstand, werklozen, geestelijk of lichamelijk gehandicapten, ouderen, etnische minderheden, jongeren zieken, gedetineerden, mensen die in allerlei instellingen verblijven enzovoort.

Zij behoeven aanpassingen in de dienstverlening. Bijvoorbeeld door aangepaste materialen, (grote-letterboeken, materiaal voor afatici, geestelijk gehandicapten, doven; boeken en tijdschriften in braille; gesproken boeken, leer- en spelmateriaal, speciale talen of audiovisuele materialen. Ook kan de dienstverlening worden aangepast door boek-aan-huisservice, uitleenpunten of bibliotheekservice in ziekenhuizen, ouderencentra, inrichtingen en instellingen. Het kan ook nodig zijn dat de openbare bibliotheek haar huisvesting en inrichting aanpast om de toegang te verbeteren (bijvoorbeeld invalidentoilet, rolstoel, zitjes, lift).

Alle inspanningen zijn erop gericht leesachterstanden op te heffen, mensen zoveel mogelijk en zo lang mogelijk te laten deelnemen aan het sociale en culturele leven.

Artikel 11

De opdracht van de openbare bibliotheken vloeit voort uit het gegeven dat ieder die informatie, denkbeelden en meningen wil ontvangen, die zichzelf wil ontwikkelen, dit het liefst in de eigen taal doet. De betekenis van de moedertaal voor een harmonische persoonlijkheidsvorming is bekend. De opdracht heeft betrekking op alle talen die in Nederland gangbaar zijn. Een zeker aantal belanghebbenden is nodig om een adequaat aanbod te kunnen doen.

Artikel 12

Ook deze taak is een uitvloeisel van de kernfunctie, adequaat informatie te kunnen verstrekken en zo nodig te verwijzen. Op het sociale, culturele, educatieve en informatieve vlak zijn er tal van organisaties waaraan de bibliotheek ondersteuning kan verlenen of die op hun beurt voor de

⁵ Deze opdracht is gehandhaafd in de Wet op het Specifiek Cultuurbeleid in artikel 11b van Hoofdstuk IV A.

bibliotheek van belang zijn bij het benaderen van doelgroepen, het opzetten van activiteiten en dergelijke. Hiertoe behoren uiteraard ook de in de artikelen 9 en 10 bedoelde instellingen.

Artikel 13

Dit artikel ziet op het operationele aspect van de openbare bibliotheek. Haar houding ten opzichte van gebruikers is al verschillende keren aan de orde geweest: actieve gebruikersgerichtheid, privacybescherming, zelfbepaling van waarde van bibliotheekmateriaal en -gebruik. In dit artikel wordt eraan toegevoegd dat de gebruiker er recht op heeft te weten waar hij aan toe is: zijn rechten en plichten.

De bibliotheek geeft aan wat gebruikers mogen verwachten, ook als zij klachten indienen; er is een gewaarborgde behandeling. Dat houdt in dat geen willekeur wordt toegepast, dat de privacy van de klager beschermd wordt en dat afhandeling volgens een vaste goede procedure plaatsvindt.

Verder laat de openbare bibliotheek op allerlei manieren zien dat informatie en communicatie bij haar centraal staan, door ook zelf daar aandacht aan te besteden. Ze draagt de kenmerken van een open, communicatief bedrijf met waardering voor een optimale benutting van de aanwezige menselijke kwaliteiten.

Artikel 14

De kwaliteit van de openbare bibliotheek is afhankelijk van haar personeel. Het is een zaak van bibliotheekbestuur en overheid te zorgen dat er voldoende personeel is, dat de werkdruk niet boven proporties stijgt door onderbezetting. Het is de taak van het bestuur te bepalen wat de eisen van geschiktheid en adequate opleiding zijn. Bij deze eisen hoort ook een adequate salariëring. Het salariëringssysteem berust op afspraken tussen de (verenigde) werkgevers en werknemers. De openbare bibliotheken willen hun kwaliteit mede waarborgen door het stimuleren en handhaven van goede bibliotheekopleidingen, ter wille van de professionaliteit van hun werk. Juist in een sector die te maken heeft met snel veranderende informatietechnologie en steeds nieuwe doelgroepen is voortdurende scholing nodig.

Uit het feit dat voor het werkzame personeel een adequate salariëring wordt gevraagd mag ook worden afgeleid dat openbare bibliotheken uitgaan van betaald personeel. Dit hangt nauw samen met de maatschappelijke verantwoordelijkheid als informatie-instituut en de verlangde professionaliteit en continuïteit. Toch verdwijnen de vrijwilligers die indertijd mede hebben geholpen de grote spreiding van het bibliotheekwerk tot stand te brengen niet geheel uit beeld. Zij zijn welkom als bestuurder. Voorts zijn zij behulpzaam bij het uitvoeren van additionele werkzaamheden.

Al eerder genoemde gebruikersgerichtheid en bescherming van de privacy naast de professionele inbreng, maken het wenselijk te komen tot een beroepscode voor bibliothecarissen.⁶

Artikel 15

De openbare bibliotheken gaan uit van een universeel internationaal erkend doel. De rol van de bibliotheek in de samenleving en haar betekenis voor mensen is internationaal vertaald in het Unesco-Manifest. De verspreiding van kennis en cultuur wordt steeds belangrijker en intensiever in een kleiner wordende global world.

De opdracht van openbare bibliotheken wint aan gewicht als hun professionele medewerkers zelf die spreiding van kennis en cultuur ervaren in internationale contacten. Zij dragen bij aan het standaardiseren en verhogen van kwaliteit (bijvoorbeeld van dienstverlening, opleiding) en aan de algemene toegankelijkheid van de openbare bibliotheken.

De internationale samenwerking tussen (openbare) bibliotheken is een nadere uitwerking van de in artikel 7 genoemde samenwerking tussen bibliotheken. Juist het internationale aspect maakt de wijde betekenis van de maatschappelijke opdracht compleet.

⁶ Zie noot 2.